

Kulturlandskapsanalys

Detaljplan för
Tjurkö 15:1, Store Lycke,

Innehåll

Bakgrund och innehåll	3
Kunskapsunderlag	4
Stenindustrin och riksintresset.....	4
Fornlämning och övrig kulturhistorisk lämning.....	6
Inventering	7
Metod	7
Inventering och möjlig utveckling	8
Område 1–5	8
Område 6	9
Område 7	11
Område 8	13
Område 9	15
Område 10	17
Område 11	18
Område 12	20
Område 13	22
Område 14	23
Område 15	25
Område 16	26
Sammanfattning inventering.....	29
Övrig information	30
Analys	31
Förmedla platsens historia	31
Anpassning av ny bebyggelse	32
Återanvändning av lämningar	34
Barnperspektivet	34
Medverkande tjänstepersoner	36

Bakgrund och innehåll

Under framtagande av ny detaljplan på Tjurkö 15:1 har konstaterats att planområdet omfattas av riksintresse för kulturmiljövård (Herrgården, Tjurkö stenhuggeri (K 16)) samt att stora delar av planområdet är utpekade som "övrig kulturhistorisk lämning" p.g.a. det f.d. stenhuggeriet. Lämningarna utgörs av ett stort antal skrotstenhögar och brottytor samt stenmurar och flera husgrunder.

Kommunens avsikt är att möjliggöra för ny bostadsbebyggelse inom planområdet, dock måste exploatering ske varsamt så att riksintresset och områdets värden inte påtagligt skadas. De platser inom planområdet som har höga kulturvärden kommer behöva undantas från bebyggelse. Kommunen strävar även mot att de kulturhistoriska lämningar som bevaras inom planområdet ska synliggöras och bidra till att stärka upplevelsen av områdets historiska karaktär. Ny bebyggelse kommer även behöva anpassas avseende skala och materialval med omgivande bebyggelse för att inte skada riksintresset och landskapsbilden.

Platsen har inventerats och analyserats för att utreda vad platsen tål utifrån kulturvärden och landskapsbilden samt utreda vilka anpassningar som krävs. Kulturlandskapsanalysen består av tre delar; kunskapsunderlag, inventering och analys. I kunskapsunderlaget beskrivs stenindustrin, riksintresset för kulturmiljövård samt vad som är utpekade som "övrig kulturhistorisk lämning". I avsnittet inventering finns en beskrivning av platsen samt en redovisning av vilka ytor som bedöms ha de mest betydelsefulla stenbrotten och stenskrothögarna samt var husgrunder och stenmurar är belägna. Det presenteras även vilka ytor som med hänsyn till kulturmiljön är bäst lämpade att bebygga. I analysdelen beskrivs hur ny bebyggelse kan anpassas avseende skala och materialval med omgivande bebyggelse för att inte skada riksintresset och landskapsbilden. I analysen beskrivs även hur lämningarna kan synliggöras och bidra till att stärka upplevelsen av områdets historiska karaktär samt hur lämningar i stället för att de bevaras i nuvarande läge kan återanvändas. Som en sista del i analysen görs en bedömning sett till barnperspektivet, både vad gäller möjligheter och hinder.

Kunskapsunderlag

Stenindustrin och riksintresset

Tjurkö har en rik historia, från att vara en typisk skärgårdsö med jordbruk och fiske, till att bli ett centrum för stenindustri på 1800-talet. Stenindustrin förändrade landskapet och skapade ett nytt samhälle baserat på lönearbete. Spåren från den industriella tiden och även de många mindre privata stenbrotten är fortfarande en viktig del av Tjurkös karaktär.

Industriell stenbrytning av granit i Blekinge började på 1850-talet och det kom att bli länets viktigaste industri. Brytningen började i mindre brott men omfattningen blev större i och med industrialiseringen. Mycket sten exporterades till norra Tyskland genom transporter över havet. Tyskland efterfrågade från början byggnadssten men sedan även gatusten. Stenbrytning i större skala på Tjurkö, drogs igång av en f. d. preussisk fortifikationsofficer, F. H. Wolff, som köpte mark på norra Tjurkö 1862. Från 1870-talet nyttjades tvångsarbetare från Kronoarbeitskåren vid brotten. Runt stenindustrin växte det fram en bebyggelse med bland annat kontor, logement, restaurationshus och kaserner.

Bild 1: Generalstabskartan från 1870. Stenhuggarsamhället har börjat växa fram.

Området omfattas av riksintresse för kulturmiljövården. Riksintresse för kulturmiljövården är områden där den fysiska miljön särskilt väl belyser ett kulturhistoriskt utvecklingsskede. Riksintressena syftar till en långsiktigt hållbar utveckling av landskapet där de kulturhistoriska värdena ska vara vägledande för utvecklingen. De av Riksantikvarieämbetet beslutade motiverings- och uttryckstexterna är följande:

Motivering:

Industrimiljö i skärgårdslandskap efter ett av landets äldsta industriella stenbrott, med kringfunktioner, inrättat för direktexport till Tyskland. Karaktärsdrag från hantverksbaserad industri under 1860-talet, till mer storskalig produktion med organiserad arbetsdelning fram till mitten av 1950-talet, som speglar en viktig fas av Sveriges och Blekinges industrialiseringshistoria.

Uttryck för riksintresset:

Den stora mängden ytliga stenbrott med dess skrävel- och skrotstenshögar som förklarar den tidigaste industrialiseringsfasen med hantverksbaserad stenhuggning. Sambanden hos en organiserad industrimiljö som senare växte fram; Storstenbrottet med dess ursprungliga funktionella samband mellan stembrytning, järnvägslinjer, vägnät och lastagebryggor. De fasta anläggningarna som kontorshus, utskänkingsanläggningar, småskaliga stenhuggarstugor, torpbebyggelse och egnahem. Grunderna från bostadsbaracker inom områdets kärna. Stenmurarna byggda av överbliven, huggen sten. Kyrkan och dess ursprungliga funktion, både som en del av kronoarbetarnas korrigering och som församlingskyrka.

I länsstyrelsens kunskapsunderlag till riksintressebeskrivning för Herrgården, Tjurkö stenhuggeri (K 16) anges:

”Inom området som är markerat för utveckling och som ligger inom riksintresset för kulturmiljövården bör ny bebyggelse hanteras olika på olika platser. I närheten av äldre bebyggelse bör nytillskott göras med försiktighet och inordnas efter de karaktärsdrag som hör till riksintresset. I områden där avståndet till bebyggelse som är kopplat till riksintresset är längre eller visuellt avgränsat, kan den nya bebyggelsen ges friare uttryck och bidra till nya karaktärsdrag för skärgårdsbebyggelse i Karlskrona. Dock bör all bebyggelse utformas med någon referens till områdets stenhuggartradition, för att i möjligaste mån kunna utveckla de riksintressanta värdena”.

Fornlämning och övrig kulturhistorisk lämning

Det finns troligen inte några fornlämningar inom området. Om det funnits fornlämningar har dessa troligtvis förstörts vid den omfattande stenbrytningen under 1800-talets andra hälft. Allt från stenindustrin är från tiden efter 1850. För att klassa det som fornlämning hade det krävts ett speciellt beslut från länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet, vilket inte finns. Spåren efter stenindustrin klassas istället som övrig kulturhistorisk lämning. Övrig kulturhistorisk lämning är en lämning som inte utgör fornlämning, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. I Fornsök anges det som ”Övrig kulturhistorisk lämning, Stenindustri” med lämningsnummer L1978:891. Beskrivning av lämningen är ”Område med stenbrott, ca 460 x 90–190 m (NNÖ-SSV), bestående av minst 300 skrotstenshögar, ca 150 brottytor och spridd skrotsten. Skrotstenshögarna är oregelbundna, 2 - 6 m st och 0,2 - 2 m h, av vanligen 0,05 - 0,2 m st stenar. Flera skrotstenshögar i SSV utgörs emellertid av 0,3 - 0,5 m st stenar. Brottytorna är 2 - 20 m st och 0,5 - 2 m dj, några delvis vattenfyllda. I området är flera husgrunder (se separata beskrivningar). Ytterligare grunder kan finnas i området...”

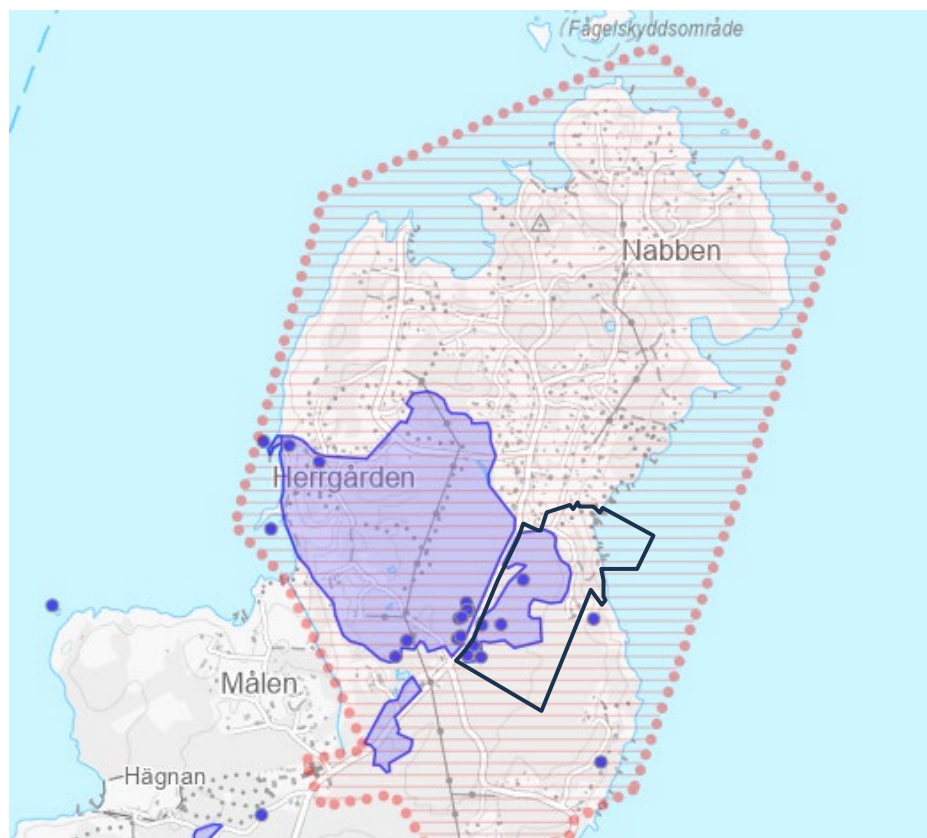

Bild 2: Riksintresset är markerat med röd prickad linje och yta för kulturhistoriska lämningar med blått. Planområdet är markerat med svart heldragen linje.

Inventering

Inventering av området genomfördes under oktober 2024. Syftet med inventering var att lokalisera och värdera de lämningar som finns i området. För att underlätta inventering och redovisning delades planområdet in i 16 delområden, se nedan. Område 1–5 avses i huvudsak inte bebyggas och har därför endast översiktligt inventerats. Områdena redovisas samlat i rapporten. Övriga områden presenteras var och en för sig. Under varje delområde redogörs även för hur området kan utvecklas, framförallt vilka ytor som bedöms kunna bebyggas.

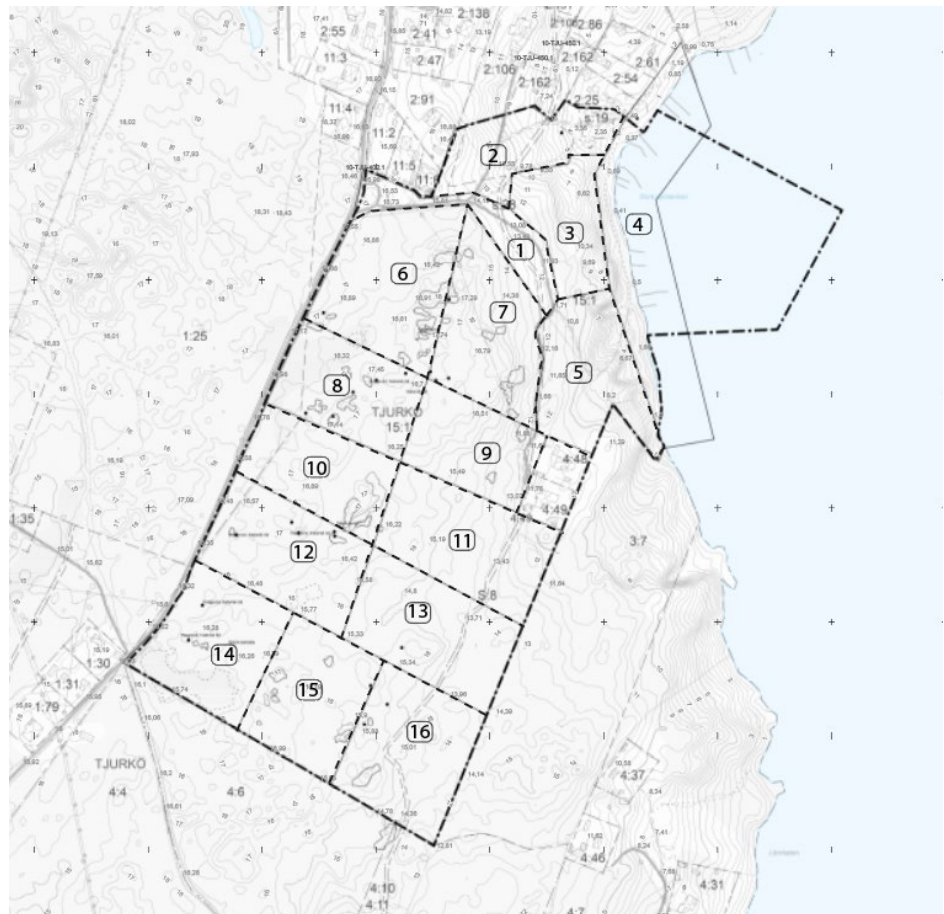

Bild 3: Hela planområdet indelat i 16 delområden.

Metod

Vid inventeringen användes programmet "ArcGIS Field Maps" som är en kartapp med möjlighet att digitalt redovisa inventerade objekt. De element som inventerades var skrotstenhögar, brottytor, husgrunder och stenmurar. När ett element i landskapet identifierades markerades den med antingen en yta, linje eller symbol i kartan. Till detta bifogades bilder samt beskrivande texter.

Inventering och möjlig utveckling

Område 1–5

Bild 4: Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskrothögar. Ljusa linjer illustrera stenmurar.

Inom område 1 och 2 finns områdets tillfartsvägar. Marken är relativt öppen och beväxt med gräs och en del träd. Område 1 avgränsas i söder mot stenmur. Område 3 och östra delen av område 5 utgörs av berg med stark sluttning mot havet. Inom området finns ett flertal stenbrott. Område 4 är område med bryggor och möjlighet till promenad längs strandlinjen. Område 5 delas i två delar av en stenmur (markerad med ljusgrön linje). Längs med stenmurens nordöstra sida finns en stig ner mot havet. Marken väster om stenmuren är snårig och har endast ett stenbrott.

Möjlig utveckling

Inom områdena finns i huvudsak inga planer att bebygga, av flera skäl än kulturmiljön. Områdena bör med fördel lämnas obebyggda för att bevara stenbrott, stigar, berget med den starka sluttningen mot havet samt för att skapa möjlighet till småbåtshamn. Dessa områden har därmed inte studerats utifrån vilka ytor som kan bebyggas. Möjligen kan del av område 5 bebyggas, då denna plats har andra förutsättningar. Platsen avgränsas av stenmur och stenbrott i nordöst och bedöms inte ha några kulturella värden.

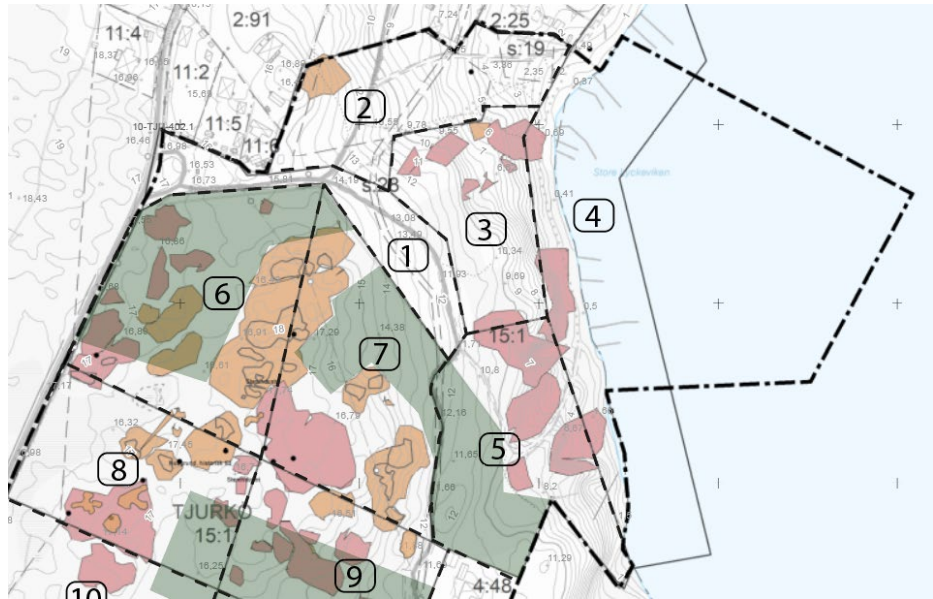

Bild 5. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Gröna ytor visar områden som bedöms kunna bebyggas med hänsyn till kulturmiljö.

Område 6

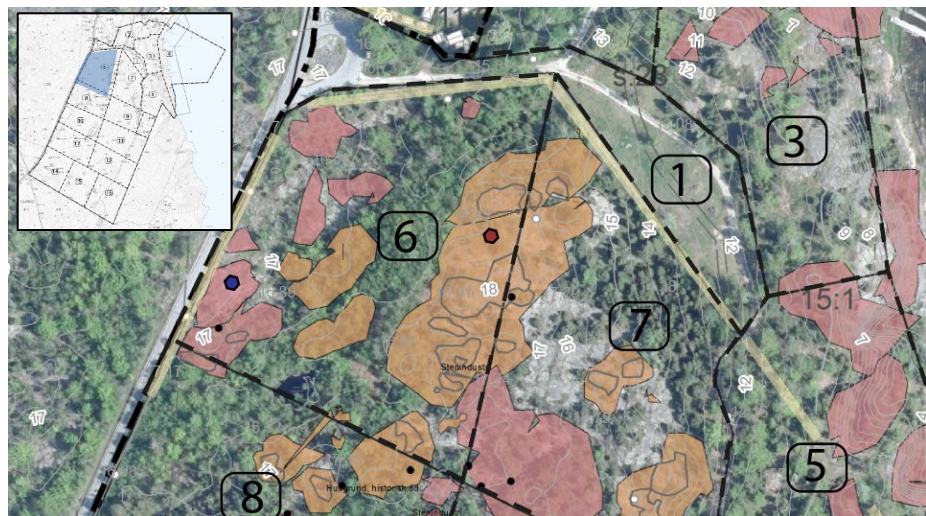

Bild 6. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Ljusbula linjer illustrera stenmurar och svarta punkter är husgrunder. Polygoner visar fotopunkter

Bild 7–8. Området är mer flackt i väst (blå polygon) och mer kuperat i öst (röd polygon).

Möjlig utveckling

10

Område 7

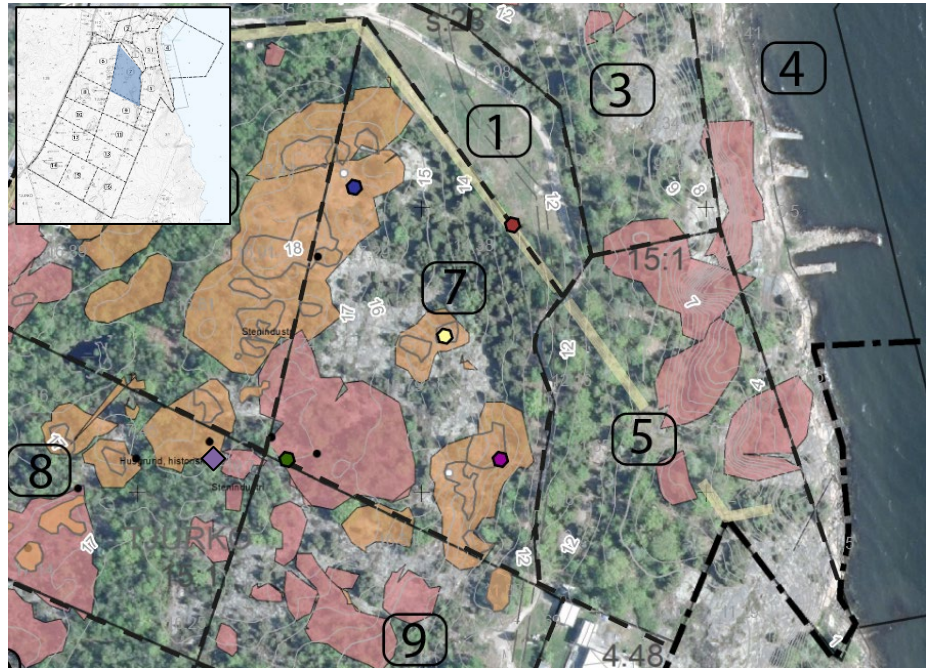

Bild 10. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Ljusbula linjer illustrera stenmurar och svarta punkter är husgrunder. Polygoner visar fotopunkter

Bild 11–13. Bild till vänster (röd polygon) visar stenmuren i öster. Bild i mitten (gul polygon) visar kuperade stenskröthögar i områdets mitt. Bild till höger (grön polygon) visar en av områdets flera husgrunder.

Bild 14–15. I västra delområdet finns lägre skotstenhögar direkt på häll (blå polygon) och mer storblockiga stenskröthögar i öster (lila polygon).

Område 7 är cirka 96 meter i väst/östlig riktning och 125 meter i nord/sydlig, mätt vid mitten av både sträckor. Ytan ramas i nordost in av en stenmur. Precis intill den förekommer ett tätare parti med enar. Mot väst glesnar växtligheten och hållmark tar över. Ett större område med skrotsten och mindre brottytor fortsätter sedan i väster in över område 6. Även här är brottytor ofta igenvuxna och tidvis vattenfyllda men bedöms inte som djupa. Däremot gör graden av igenväxning lämningarna svåra att värdera. Marken sluttar lätt ner mot öster och planar sedan ut. Området i sydväst kännetecknas av ett mer igenvuxet parti av flera mindre brottytor. Några torra, några vattenfyllda. Här förekommer även minst tre husgrunder som möjligtvis kan vara rester av mindre huggbodar.

Möjlig utveckling

Bebyggelse bedöms kunna placeras i öster mot stenmuren samt till viss del mellan stenskröthögar.

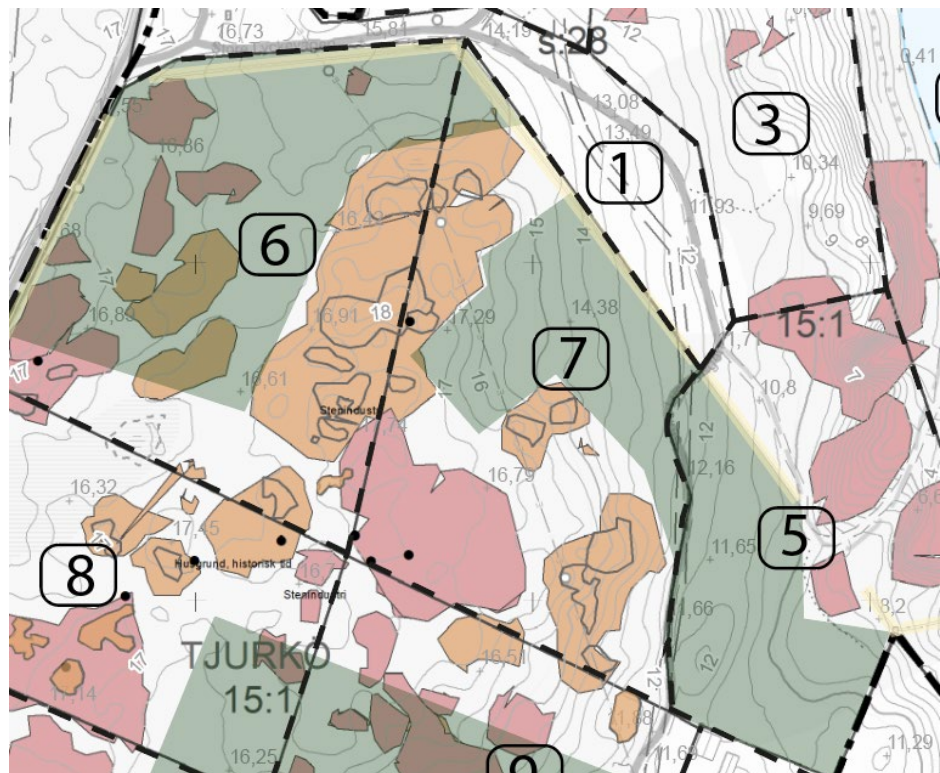

Bild 16. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Gula linjer visar stenmurar och svarta punkter är husgrunder. Gröna ytor visar områden som bedöms kunna bebyggas med hänsyn till kulturmiljö.

Område 8

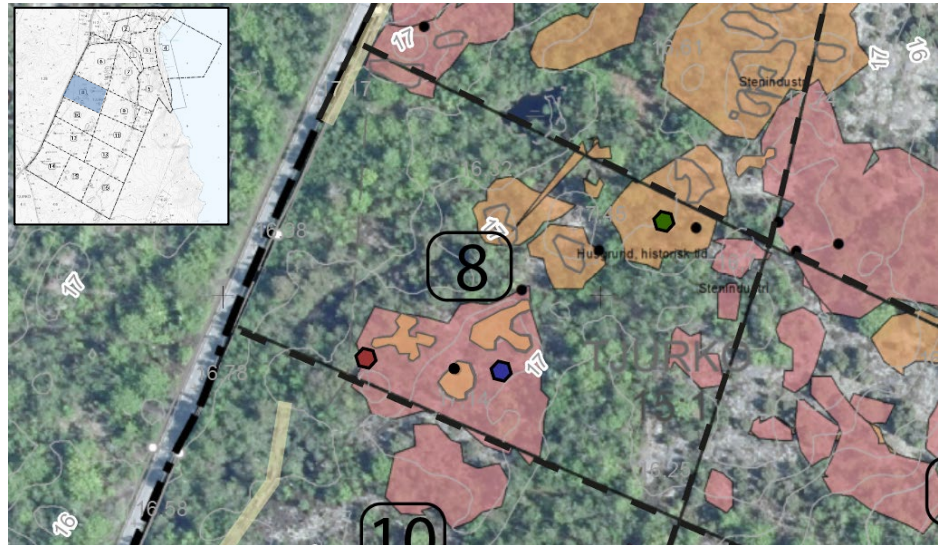

Bild 17. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Ljusa linjer illustrera stenmurar och svarta punkter är husgrunder. Polygoner i olika färger visar fotopunkter (se nedan).

Bild 18–19. Till vänster: Ett flertal mindre brottytor med tillhörande skrotsten finns inom delområdet, varav vissa är vattenfyllda. Många är i tät vegetation andra är mer tillgängliga. (blå polygon). Till höger: En blandning av övervuxna och fortfarande tydliga stenskröthögar och stenbrott (grön polygon).

Bild 20. Bilden visar en husgrund som är tydligt avläsbar. Husgrunden är 2x4 meter med öppning vid kortsidan och backe upp mot öppning i långsidan (röd polygon).

Område 8 är cirka 125 meter i väst/östlig riktning och ca 78 meter i nord/sydlig riktning. I nordväst går sista biten av den stenmur som löper längs med Norra Tjurkövägen och fortsätter norrut utmed område 6. Två kärrliknande området är belägna i norr som går in i område 6 och från sydväst in mot mitten. I den markerade södra delen finns flertalet mindre brottytor med tillhörande skrotstenshögar där många är väl synliga. Vissa brottytor är vattenfyllda, många i tät vegetation andra mer tillgängliga. Här förekommer även en del husgrunder.

Möjlig utveckling

Stenmuren längst Norra Tjurkövägen slutar idag i den nordvästra delen av område 9 och återkommer först i område 10 (ljusgul linje). Sträckan kan med fördel kopplas ihop för att få ett enhetligt uttryck. Sydost mot område 9, 10 och 11 bedöms som en möjlig placering för eventuell bebyggelse. Möjligen skulle även området längst i väster kunna bebyggas, då inga lämningar påträffats här. Detta område omgärdas dock av kulturlämningar och består av mycket vatten i marken och har därför inte pekats ut.

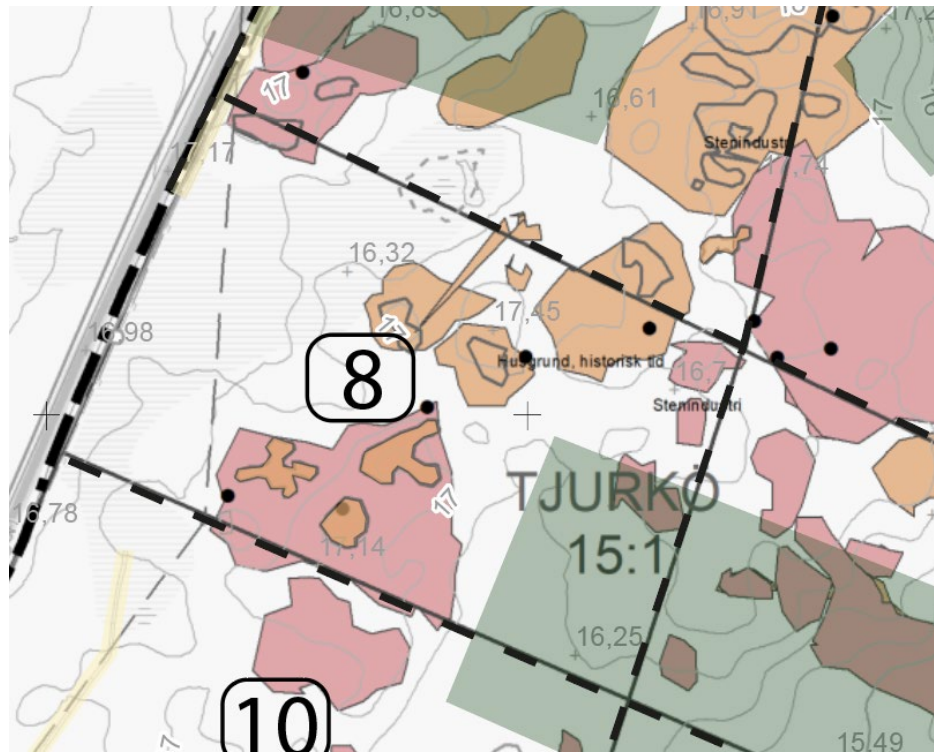

Bild 21. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Ljuskula linjer illustrerar stenmurar och svarta punkter husgrunder. Gröna ytor visar områden som bedöms kunna bebyggas med hänsyn till kulturmiljö.

Område 9

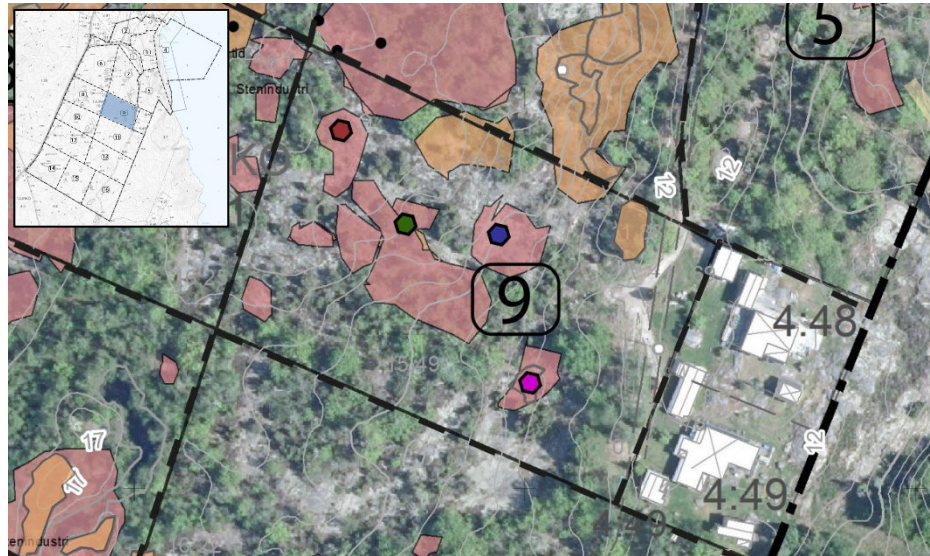

Bild 22. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Ljusa linjer illustrera stenmurar och svarta punkter är husgrunder. Polygoner i olika färger visar fotopunkter (se nedan).

Bild 23–24. Bild till vänster visar en rundad "dammkant" (röd polygon). Bild till höger visar ett trappliknande stenbrott (grön polygon).

Bild 25–26. Till vänster: Området slutar ner mot fastigheten med partier av öppen hållmark. Tydliga uthuggna "trappsteg" i berghällen (blå polygon). Till höger: Längsgående brottyta ner mot fastighetsgräns som fyllts igen av diverse trädgårdsavfall (lila polygon).

Område 9 är 115 meter i väst/östlig riktning och cirka 75 meter i nord/sydlig. Igenväxande hållmark med delvis öppna partier. Området sluttar ner mot öster. Inom området finns en damm som har skapats av en tidigare brottyta som syns i bild 23. Bild 24 visar en trappliknande kant som dessutom omgärdas av två lika stora kantstenar. Dessa leder ner i en tydligt avgränsad och nedsänkt yta. Om det är brottytans utformning eller om det har förkommit någon slags byggnad här är oklart. Överlag kan trappliknande formationer förekomma vid brottytor men i och med inramningen av de två kantstenarna bedöms det ha varit mer här.

Möjlig utveckling

Bedömningen är att de brottytor och skrotstenshögar som förekommer i området inte har något högre upplevelsevärde. Några av de detaljer som finns i området bör ändå lyftas fram; dels den damm dels den trappliknande kant som omgärdas av två lika stora kantstenar. Det grönmarkerade området skulle kunna vara lämpligt för bebyggelse men aktsamhet bör tas vid markarbete för att bevara detaljerna för att kunna skapa unika delar i en boendemiljö. En annan lösning skulle kunna var att lyfta fram dessa detaljer i ett parkliknande grönområde.

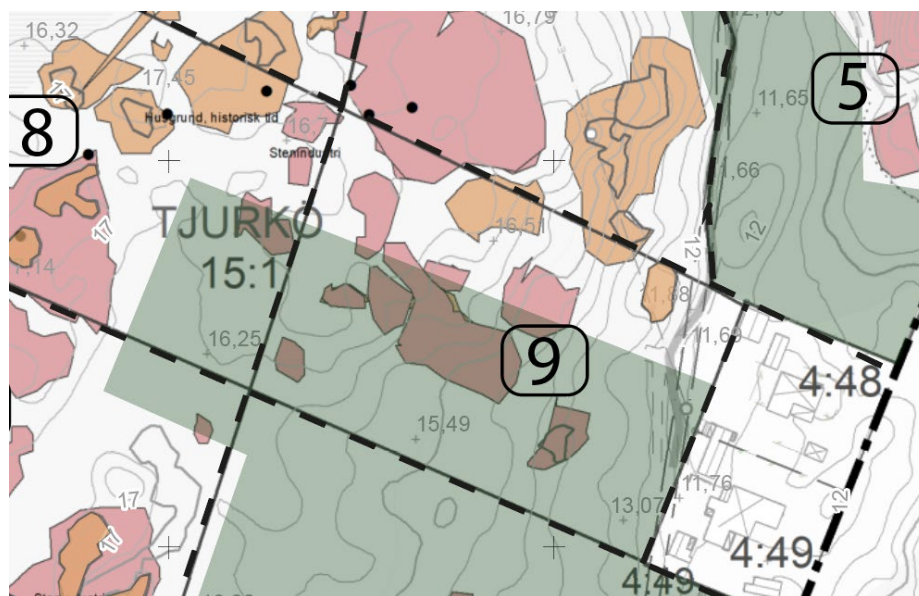

Bild 27. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Gröna ytor visar områden som bedöms kunna bebyggas med hänsyn till kulturmiljö.

Område 10

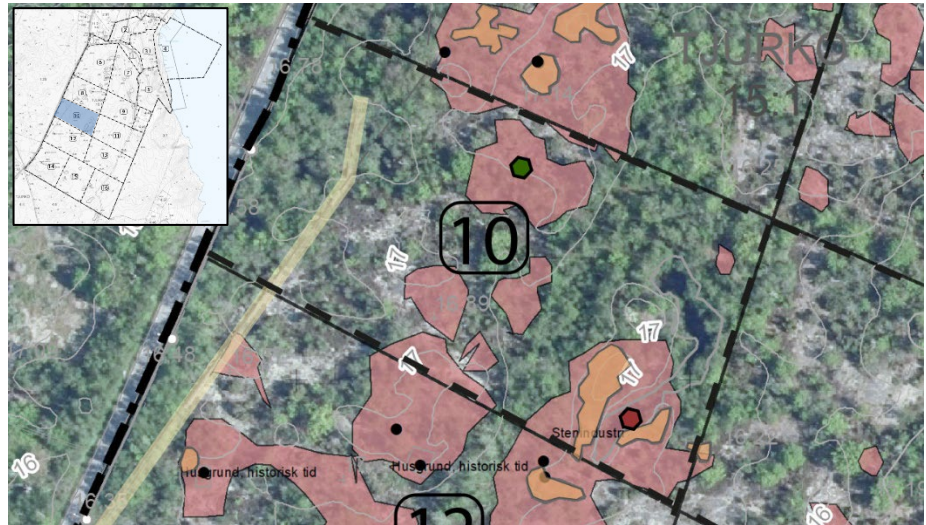

Bild 28. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Ljussgula linjer illustrera stenmurar och svarta punkter är husgrunder. Polygoner i olika färger visar fotopunkter (se nedan).

Bild 29–30. Bild till vänster vattenfyllda stenbrott (grön polygon) och bild till höger visar större stenblock (röd polygon).

Området 10 är cirka 65 X 130 meter. En stenmur löper i vinkel genom västra delen. Utanför mot Norra Tjurkövägen är det igenvuxet av slyskog. Mitten av området är flackt med mindre ytor av periodvis vattenfyllda brott. Bitvis är terrängen här ogenomtränglig.

Möjlig utveckling

Värdet av lämningarna är svårt att avgöra i och med den täta terrängen. Utifrån inventeringen bedöms det sydöstra hörnet ha det största upplevelsevärdet med större block och skrotstenshögar. I väster finns en stenmur som bör bevaras (ljussgul linje) och begränsar möjligheten att bebygga. Hela området bör i huvudsak lämnas obebyggt. Möjligen kan en mindre yta i nordöst kunna bebyggas.

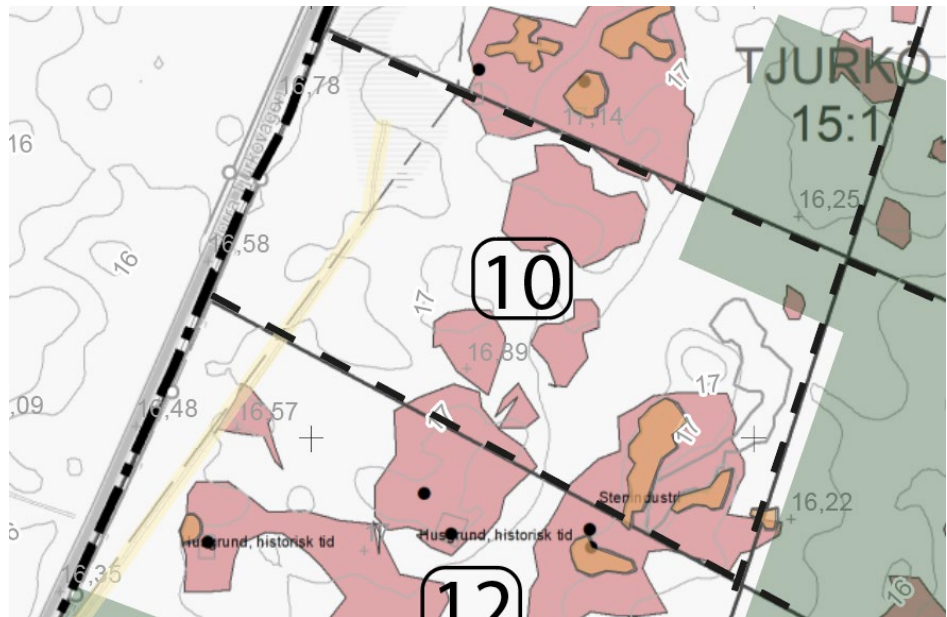

Bild 31. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Ljusgul linje illustrerar stenmur och svarta punkter husgrunder. Gröna ytor visar områden som bedöms kunna bebyggas med hänsyn till kulturmiljö.

Område 11

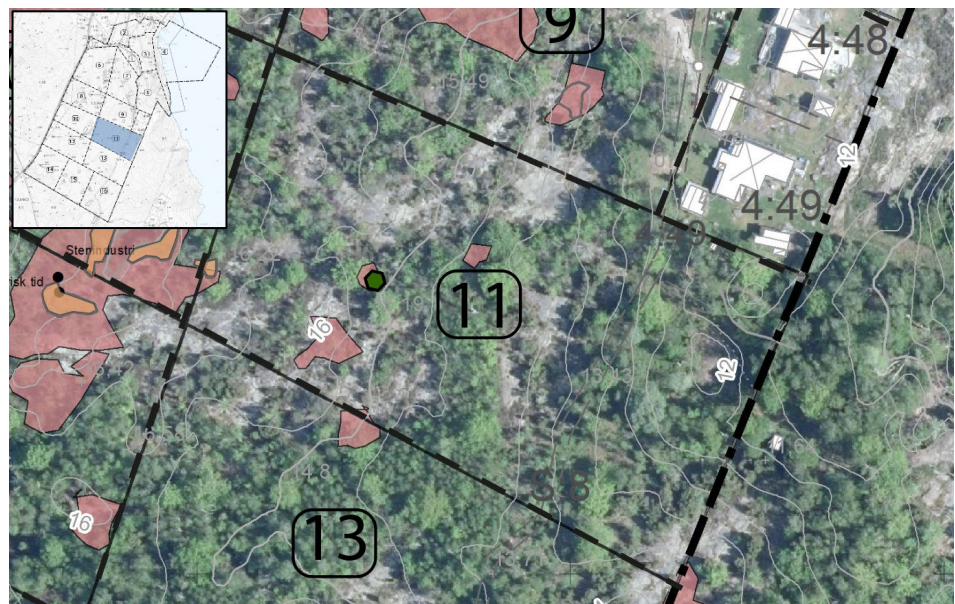

Bild 32. Rosa ytor visar stenbrott och polygon i grönt visar fotopunkt.

Bild 33. Mindre brottyta (grön polygon)

Område 11 mäter cirka 150 meter i väst/östlig riktning och cirka 83 meter i nord/sydlig riktning. En mosaik av öppna hållar och partier med en och sly. Här finns enstaka mindre brottytor där en del vid tiden för inventeringen var vattenfyllda. I något område fanns tecken på bearbetad sten men inga spår av någon brottyta.

Möjlig utveckling

Områdets närhet till befintlig bebyggelse och färre förekomster av lämningar som även är av mindre karaktär gör att det bedöms lämplig för byggnation.

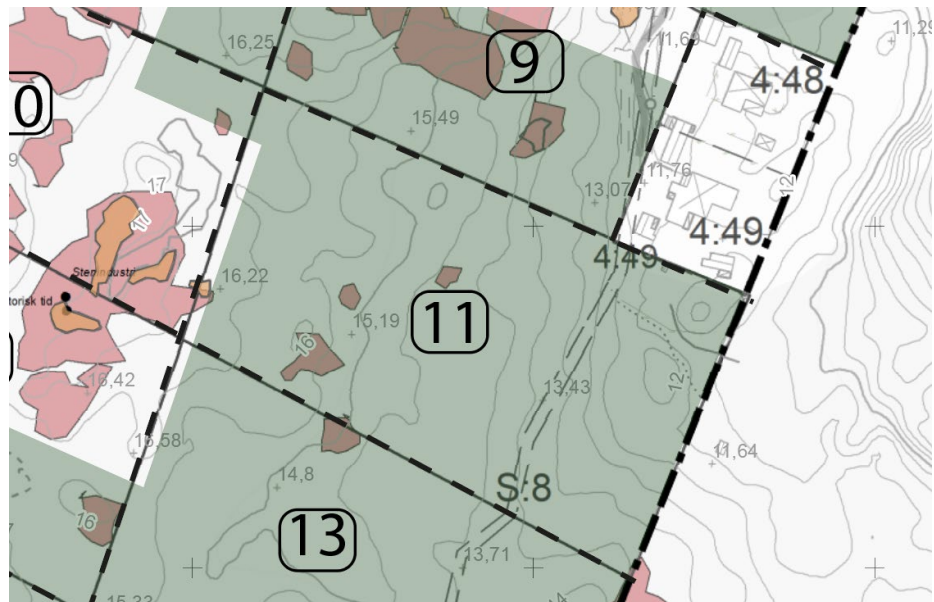

Bild 34. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Gröna ytor visar områden som bedöms kunna bebyggas med hänsyn till kulturmiljö.

Område 12

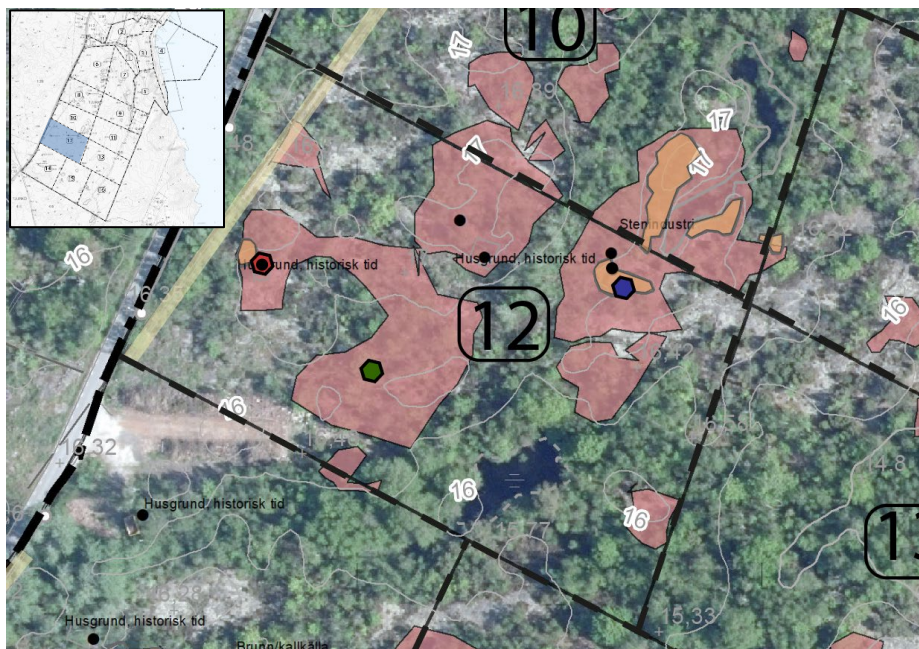

Bild 35. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Ljusgula linjer illustrera stenmurar och svarta punkter är husgrunder. Polygoner i olika färger visar fotopunkter.

Område 12 är cirka 140 meter mellan väst och öst och 82 meter mellan nord och syd. Lämningarna i området karakteriseras av hög igenväxning och många mindre vattenfyllda småbrott vilket gör de svåra att värdera. I västra delen av området löper en stenmur och här förekommer minst fem husgrunder från mindre huggbodar. Den inventerade ytan i norr och nordost som fortsätter in i område 10 utgör det mest tydliga området med delvis mycket höga skrotstensamlingar och ett flertal husgrunder.

Bild 36–37. Till vänster: 2x7 meter murad husgrund (röd polygon). Till höger: Igenväxt område med flertalet mindre brottytor och högar (grön polygon).

Bild 38. Stort område med block och skrotsten som omgärdar vattenfyllda brottytor (blå polygon).

Möjlig utveckling

Området utgörs till stor del av olika lämningar och bör till stor del bevaras. Lämningarnas värde bedöms dock lägre i södra/ sydöstra delen av området och bebyggelse anses därmed vara möjlig här.

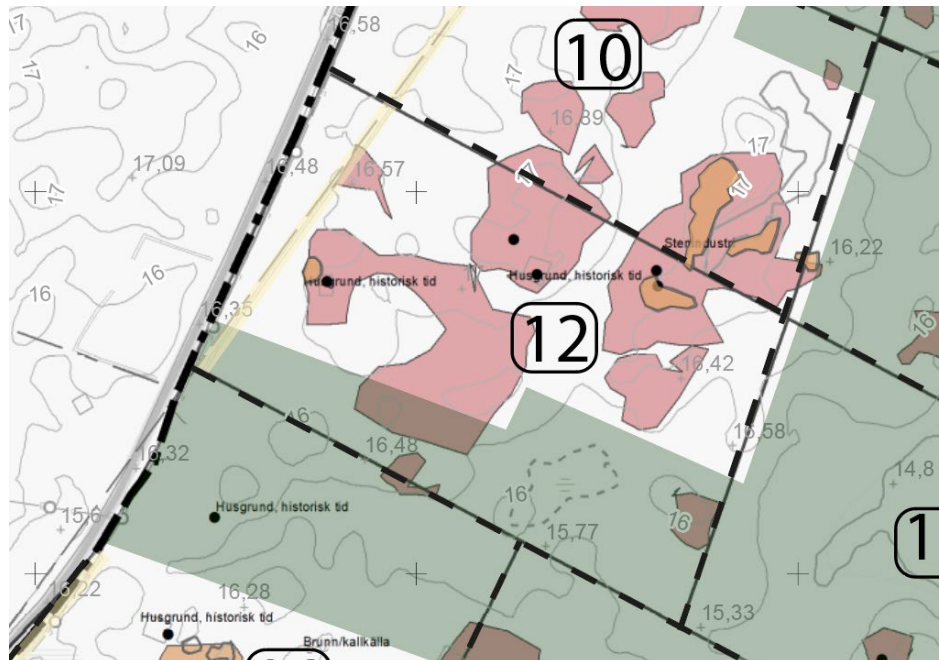

Bild 39. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskrothögar. Ljudgula linjer illustrerar stenmurar och svarta prickar chusgrunder. Gröna ytor visar områden som bedöms kunna bebyggas med hänsyn till kulturmiljö.

Område 13

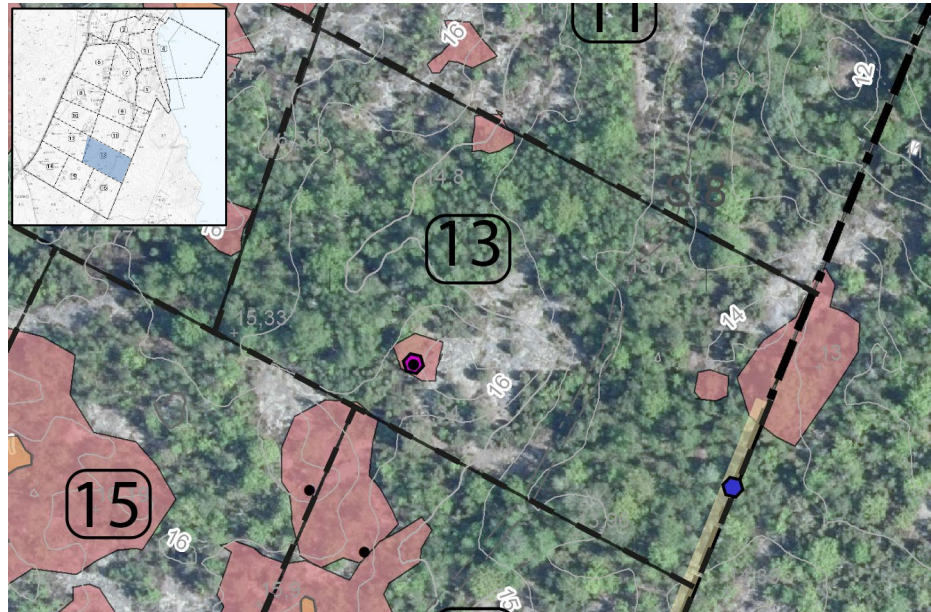

Bild 40. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskrothögar. Ljusbula linjer illustrera stenmurar och svarta punkter är husgrunder. Polygoner i olika färger visar fotopunkter.

Område 13 mäter cirka 145 meter i väst/östlig riktning och 85 meter i nord/sydlig. I nordost påbörjas ett område av brottytor och skrotsten, men detta fortsätter bort utanför kommunens fastighet. En mindre brottyta med vad som kan tänkas är en husgrund till huggbod förekommer i närheten av den större ytan av brott och skrotsten som går in över område 15 och 16.

Bild 41–42. Bild till vänster visar stenmur (blå polygon) och bild till höger visar husgrund (lila polygon).

Möjlig utveckling

Ytan är tillsammans med område 11 i norr den som har minst förekommande lämningar och kan tänkas vara lämplig för byggnation. En stenmur av varierande skick löper längst med gränsen i öster. Då denna mur även följer längs med område 16 i söder och där är i betydligt bättre skick, rekommenderas en restaurering av muren längs område 13.

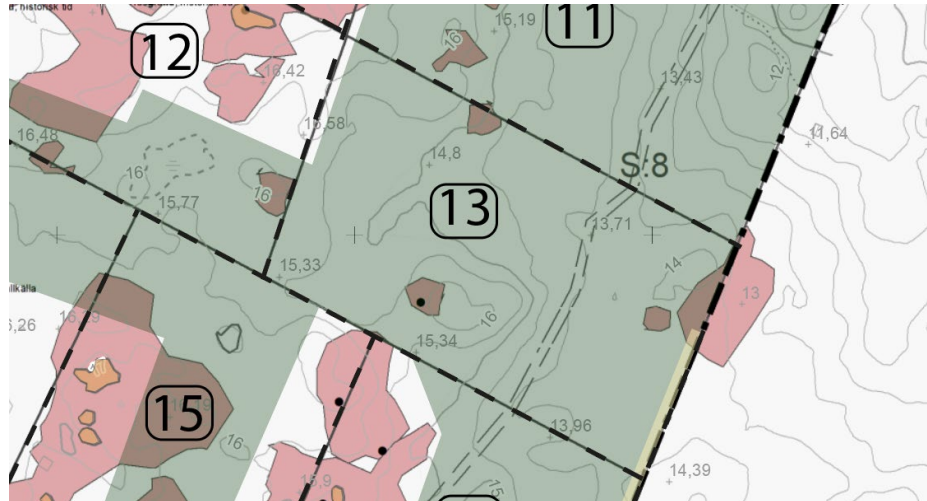

Bild 43. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Gul linje är stenmur och svarta prickar är husgrunder. Gröna ytor visar områden som bedöms kunna bebyggas med hänsyn till kulturmiljö.

Område 14

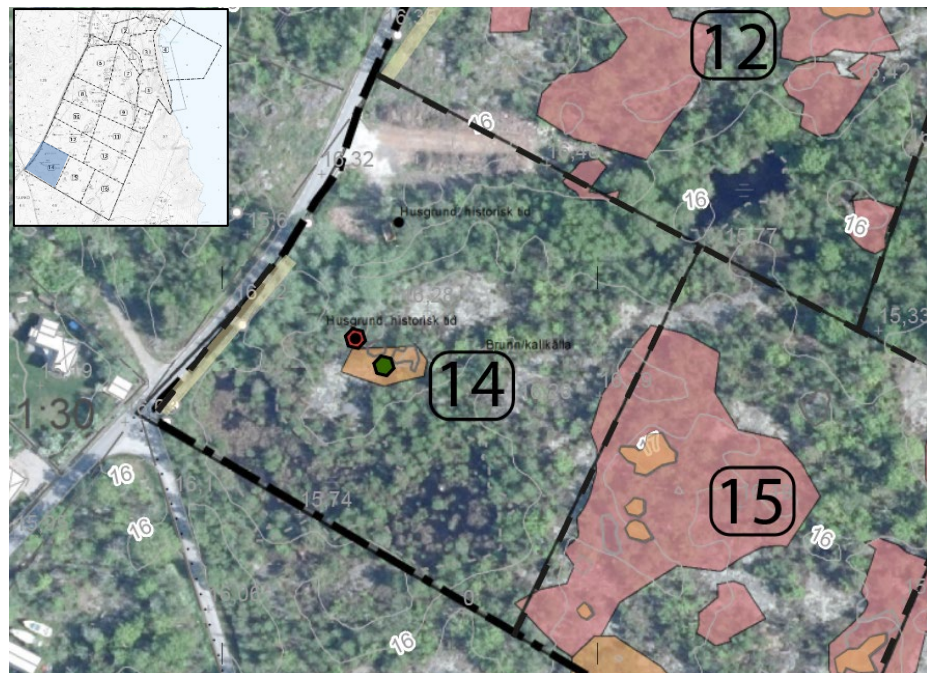

Bild 44. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Ljusgula linjer illustrera stenmurar och svarta punkter är husgrunder. Polygoner i olika färger visar fotopunkter.

Område 14 mäter cirka 98 meter väst/östlig riktning och 110 meter i nord/sydlig. Nordvästliga hörnet arrenderas idag ut för virkesupplag. Under inventeringen noterades att en av husgrunderna förstörts. Hela sträckan i södra delen är mer eller mindre kärrlandskap. I mitten dominerar öppen häll och i norr slyskog. Det finns en stenmur längs med Norra Tjurkövägen i väster. Enligt uppgifter i Fornsök finns det även en kallmurad brunn med lämningsnummer L1978:8949, markerat med blå/vit ring i översiktskartan. Beskrivning på denna lyder *"Övrig kulturbeskrivning: Brunn, närmast rund, 2 meter diameter och ca 1,5 meter djup. Stensatta kanter ned till botten, av kallmurade, tuktade stenar, 0,1 - 0,3 meter st. Brunnen är belägen intill ett område med stenbrott."*

Område 15

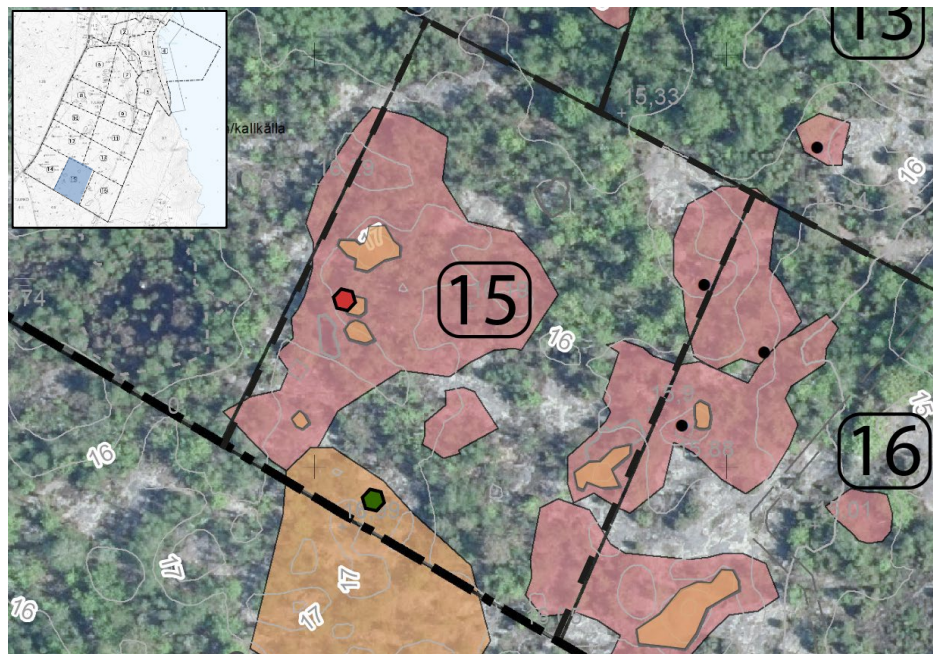

Bild 48. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Svarta punkter illustrera husgrunder. Polygoner i olika färger visar fotopunkter.

Bild 49–50. Till vänster: Flertalet brottytor och skrotstenhögar finns i området. Visa brottytor är vattenfyllda (röd polygon). Till höger: Stort område med stora skrotstenhögar, vattenfyllda brottytor som går utanför fastighetsgränsen i söder (grön polygon).

Område 15 mäter cirka 93 meter i väst/östlig riktning och cirka 116 meter i nord/sydlig. Både område 15 och 16 ligger inom riksintresset men utanför det område som RAÄ har definierat som övrig kulturhistorisk lämning (L1978:8913, Stenindustri). Sett till det inventerade området förekommer här de mest imponerande lämningar med höga, böljande skrotstenshögar och vattenfyllda brott som verkar vara något djupare.

Möjlig utveckling

Området västra och östra del föreslås lämnas obebyggt och i stället bör de lyftas fram och säkerställas med väl planerade gångstråk och staket. I det

norra och mittersta delen bedöms värdena dock inte vara lika höga och bedöms kunna bebyggas.

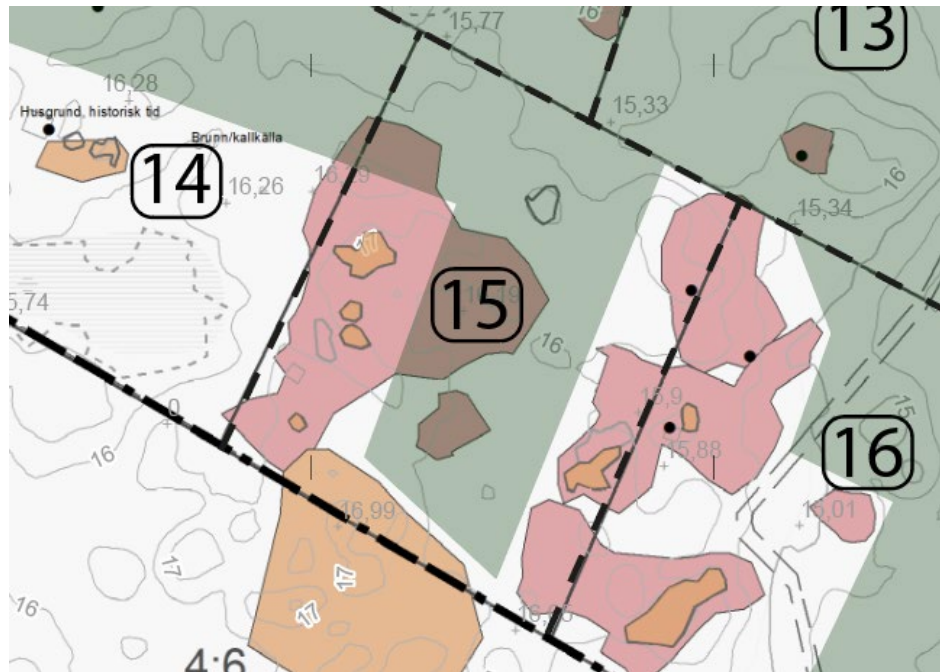

Bild 51. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskrothögar. Gröna ytor visar områden som bedöms kunna bebyggas med hänsyn till kulturmiljö.

Område 16

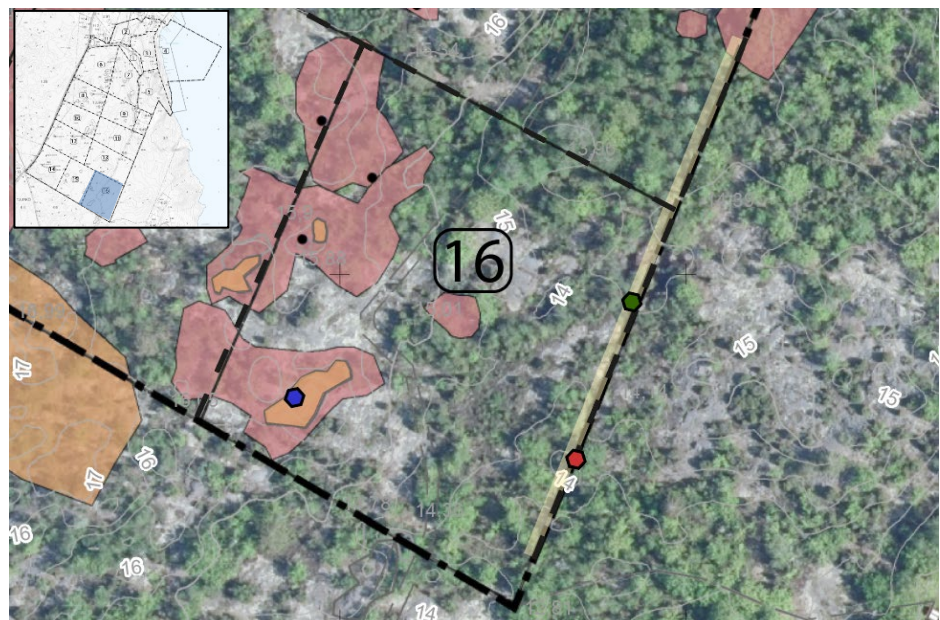

Bild 52. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskrothögar. Ljusbula linje illustrera stenmurar och svarta punkter är husgrunder. Polygoner i olika färger visar fotopunkter.

Bild 53. Ett större parti med skrotstenshögar och vattenfyllda brott i sydväst (blå polygon).

Bild 54–55. Olika delar av stenmuren i öster. Bild till vänster är tagen vid röd polygon och bild till höger vid grön polygon.

Område 16 mäter cirka 100 meter i väst/östlig riktning och 120 meter i nord/sydlig. Längs med östra sidan löper en stenmur. Den är delvis hög och upplevs i fält som imponerande då den böljar sig fram efter topografin. Det förekommer mindre rasade partier och norrut närmare område 13 blir muren lägre och mer sporadisk uppbyggd. Vissa delar av den kantas av vatten. Ett större parti med skrotstenshögar och varierande vattenfyllda brott börjar i sydväst av området och går in i område 15. Sett till det inventerade området förekommer i område 15 och 16 de mest imponerande lämningarna med höga, böljande skrotstenshögar och vattenfyllda brott som verkar vara något djupare.

Möjlig utveckling

Upp mot område 13 och längs med muren som löper längs med områdets östra del bedöms det vara en möjlig yta för byggnation. Däremot kan närheten till de större skrotstenshögar utgöra vissa säkerhetsrisker. Området med större skrotstenshögar och brott bör lyftas fram och säkerställas med väl planerade gångstråk och staket.

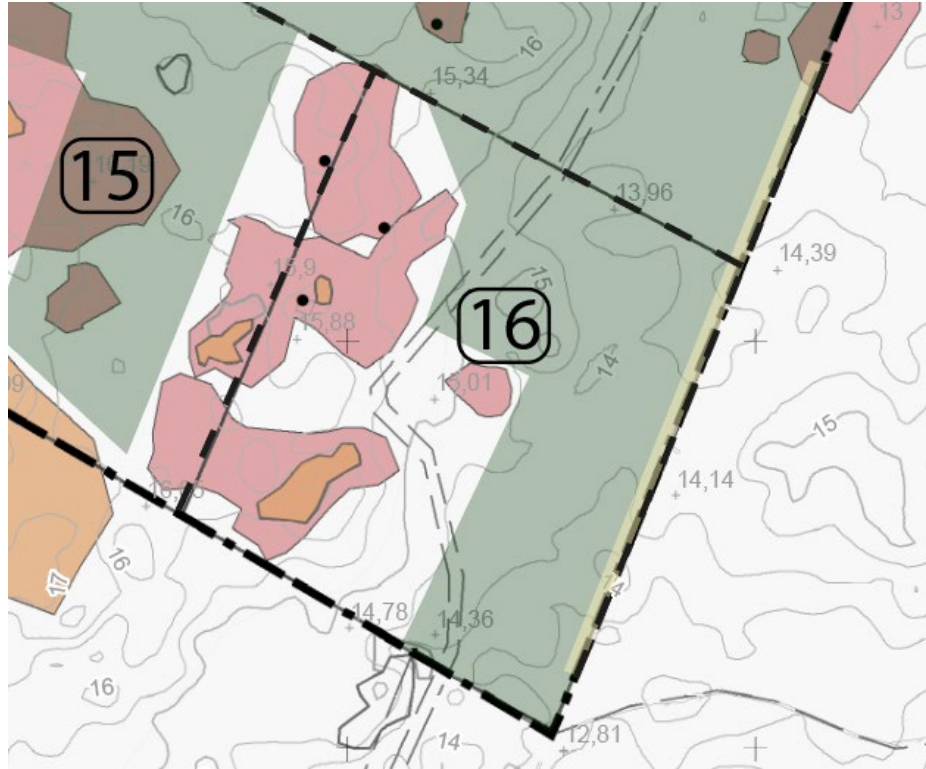

Bild 56. Rosa ytor visar stenbrott och orange visar stenskröthögar. Ljusgul linje illustrerar stenmur och svarta punkter husgrunder. Gröna ytor visar områden som bedöms kunna bebyggas med hänsyn till kulturmiljö.

Sammanfattning inventering

Inom område 6 och 7 finns ett stort parti med skrotstenhögar som bör bevaras. I ett stråk från område 7 ner mot område 12 finns en stor mängd både stenbrott kombinerat med stenskrothögar och ett flertal husgrunder. Detta sammanhängande stråk bör lämnas obebyggt. Även stora delar i områdets södra del bör lämnas obebyggda då det förekommer ett flertal lämningar här. De områden med minst andel lämningar är område 11 och 13.

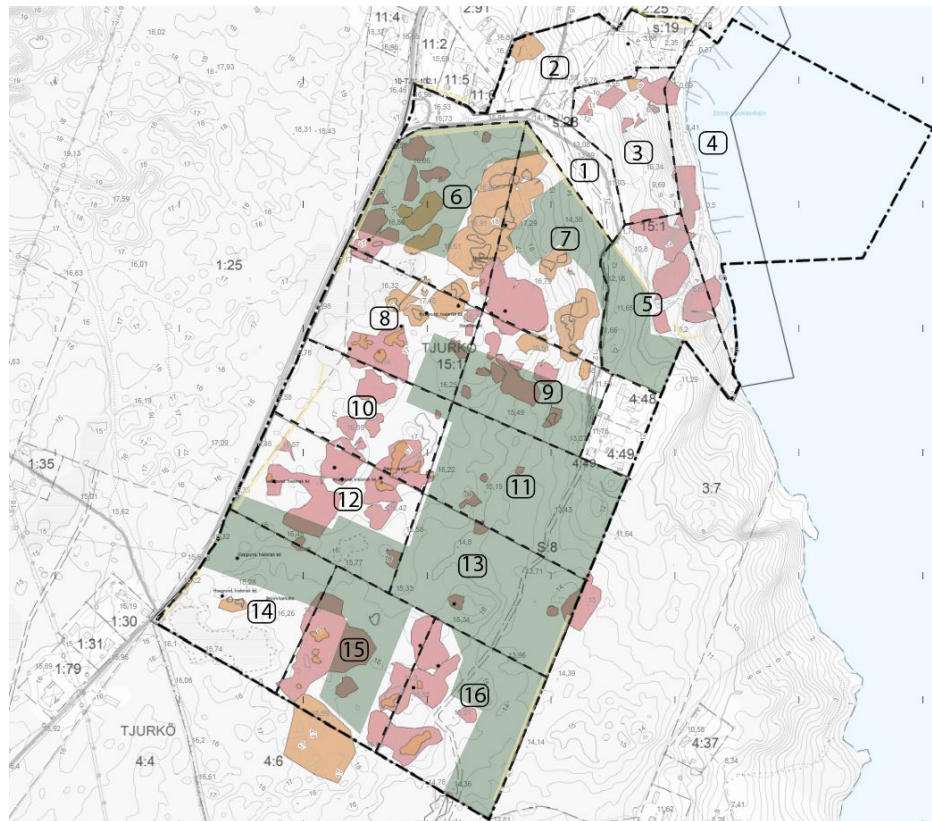

Bild 57. Bild ovan visar hela inventeringsområdet med identifierade stenbrott i rosa och skrotstenhögar markerade med orange. Stenmurar är markerade med gul linje och husgrunder markerade med svarta prickar. Gröna ytor är områden som anses kunna bebyggas.

Övrig information

Öster om planområdet ska det ha funnits en äldre lastageplats. I Fornsök finns noterat en lokal med lämningsnummer L1978:8943. Den är beskriven enligt följande *"Hamnanläggning. Ingen antikvarisk bedömning. Lastageplats, ungefärligt område, ca 50 x 30 m (ÖNÖ-VSV). Enligt kopia av karta över Tjurkö år 1897 har här funnits två lastageplatser för utskräppning av bl a gatsten, främst till Tyskland."*

Strax söder om område 14, utanför kommunens fastighet och planområdet, finns ett upphöjt stråk, av vad som kan tolkas som en väg eller järnvägsslipers. Om det finns möjlighet bör sträckan lyftas fram. Kanske kan det användas och förlängas som ett närliggande promenadstråk.

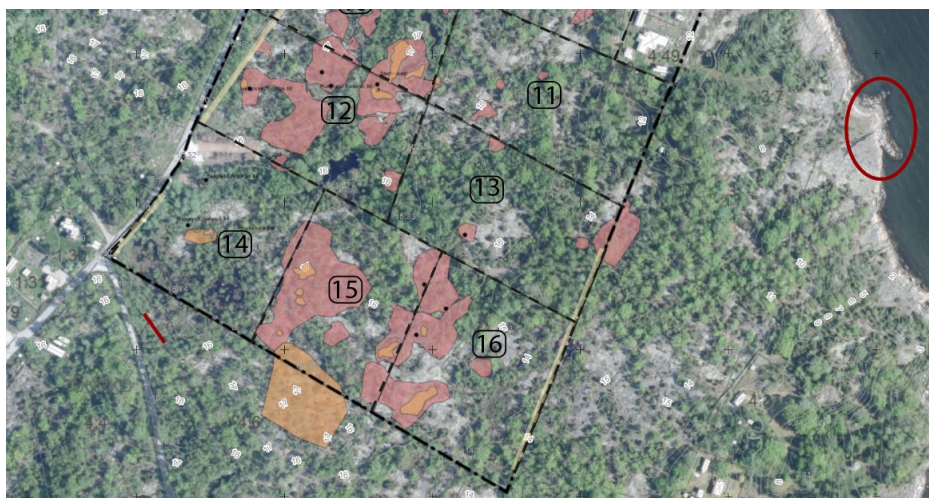

Bild 58. Röd linje sydväst om planområdet visar placering av ovan nämnd sträcka och inringat område öster om planområdet visar placering av tidigare lastageplats.

Bild 59. Bild som visar på upphöjd potentiell tidigare fraktväg.

Analys

Områdets karaktär har skapats av mänsklig aktivitet. Planområdet erbjuder många möjligheter till lek, rekreation och naturupplevelser. Genom att ta hänsyn till platsens förutsättningar och exploatera på ett varsamt sätt så kan platsens identitet stärkas och i ökad grad förmedlas. Merparten av de lämningar som finns inom planområdet är idag inte synliga. De är dessutom svåråtkomliga på grund av tät och snårig vegetation. När området ska bebyggas och iordningsställas, finns det goda förutsättningar att synliggöra de lämningar som bevaras.

Efter att området inventerats har en analys genomförts. En del av analysen består av att studera vilka områden som har högst värden och därmed bör lämnas obebyggda samt vilka områden som inte har lika höga värden och i stället kan bebyggas. Denna analys ingår i avsnittet ”Inventering och möjlig utveckling”. En sammanfattande karta visas på sida 29.

Analysen består även av resonemang kring hur ny bebyggelse kan anpassas avseende skala, utformning och materialval med omgivande bebyggelse för att inte skada riksintresset och landskapsbilden. I analysen beskrivs även hur lämningarna kan synliggöras och bidra till att stärka upplevelsen av områdets historiska karaktär samt hur lämningar i stället för att de bevaras i nuvarande läge kan återanvändas. Som en sista del i analysen görs en bedömning sett till barnperspektivet, både vad gäller möjligheter och hinder.

Förmedla platsens historia

Platsens identitet och dess karaktär ska vara utgångspunkten vid en exploatering. Genom att bebygga platsen kommer lämningar efter stenindustrin behöva tas bort vilket innebär en negativ påverkan på kulturlandskapet. I länsstyrelsens kunskapsunderlag för riksintresset lyfts att lämningarna är hotade av igenväxning. Länsstyrelsen har skrivit att för bevara de riksintressanta uttrycken ska man bland annat tänka på ”att röja och hålla områden med ytstenbrott, gamla banvallar och högar med skravelsten öppna, för att hindra igenväxning och därigenom få försämrad läsbarhet mellan uttryckens olika funktioner.”

I dagsläget är området så igenvuxet att det knappt är tillgängligt. Genom att röja och få fram stigar, både gamla och nya, kommer området kunna beträdas och upplevas på ett helt annat sätt. En permanent utställning om platsens historia kan skapas i en mindre byggnad och ett skyltat gångstråk som binds samman med leden väster om Norra Tjurkövägen kan anläggas. Sammantaget skulle detta leda till ökad tillgänglighet till och ökad förståelse för kulturlandskapet med dess lämningar.

Bild 60. Skyltad led väster om Norra Tjurkövägen

Anpassning av ny bebyggelse

Bebyggelsen bör anpassas till landskapet och omkringliggande befintlig bebyggelse vad gäller skala, utformning och material.

I länsstyrelsens kunskapsunderlag för riksintresset står att för att bevara riksintressets uttryck ska man ska tänka på *"att vid nybyggnation ta hänsyn till stenbuggarsambällets karaktärsdrag, landskapselement samt bebyggelse, företrädesvis inom Herrgårdens område samt längs vägen ner mot Nabben, anseende dess placering intill vägarna, dess småskaliga volym och dess enkla arkitektoniska uttryck. Dessa bör verka som utgångspunkt vid planering och utformning av all ny bebyggelse. Dock kan ny bebyggelse hanteras olika på olika platser inom riksintresseområdet; i områden där avståndet till bebyggelse som är kopplat till riksintresset är längre eller är visuellt avgränsat, kan den nya bebyggelsen ges friare uttryck och bidra till nya karaktärsdrag för skärgårdsbebyggelse i Karlskrona. Likafullt kan all bebyggelse med fördel utformas med någon referens till områdets stenbuggartradition, för att i möjligaste mån kunna utveckla de riksintressanta värdena. Detta kan göras bland annat genom att välja traditionella material vid uppförande av både byggnader och tomtavgränsningar. Till exempel är en stenmur mer traditionell än ett trästaket som avgränsning mellan fastigheter."*

Vanligt förekommande på ön är en småskalig bebyggelse med panel målad i faluröd slamfärg och sadeltak täcka av röda tegelpannor. Detta uttryck skulle med fördel kunna användas för bebyggelsen längs med Norra Tjurkövägen. Inne i planområdet kan bebyggelsen, som länsstyrelsen skriver, ges ett friare uttryck. Detta uttryck kan vara bebyggelse med träpanel i dova färger, exempelvis järnvitriol, gärna i kombination med sten och med sadel- eller pulpettak täckta med rött tegel eller svart plåt.

Bild 61–64. Referensobjekt från Öland

Skalan bör vara begränsad med företrädevis 1–1,5-planshus på väl tilltagna tomter så exploateringsgraden hålls ner till företräde för upplevelsen av kulturlandskapet.

Bild 65. Bebyggelse i stenbrottslandskap i Djupvik på Öland.

Återanvändning av lämningar

Som ovan nämnts har en avvägning av områdets lämningar gjorts. Vissa områden bedöms ha högre värde och därmed bör undantas från bebyggelse och vissa områden bedöms kunna bebyggas. De lämningar som finns inom de områden som föreslås kunna bebyggas bör i möjligaste mån i stället återanvändas. Exempelvis kan skrotsten återanvändas i stenmurar i fastighetsgränser eller husgrunder.

Sedan 1800-talet består Tjurkös fastighetsgränserna till övervägande del av stenmurar som lades av överbliven, huggen sten från stenbrottet. Dessa murar är ett av riksintressets uttryck. Genom att ta tillvara på den sten som finns i högar på platser som ska exploateras så fortsätter man den traditionen.

Bild 66–68. Befintliga stenmurar på Tjurkö

Barnperspektivet

Området är ett kulturlandskap med höga lekvärden. Utifrån ett barnperspektiv utgör planområdet en spännande miljö med material och platser som kan inspirera till lek. Genom lekotoperna d.v.s. platser där lek och landskap är sammanflätade och där det platsspecifika är utgångspunkten för lek ges möjlighet att förmedla platsens historia till boende och besökare i alla åldrar, även till barn från tidig ålder. Genom att nyttja befintliga miljöer kan stora delar av de allmänna platserna inom planområdet förutom att bli en rekreationsmiljö även utgöra ett leklandskap. Växter, stenar och vatten utgör viktiga beståndsdelar i en lekotop och allt detta finns det stor tillgång till inom området. Skrotstenschögar kan användas för att klättra i och bygga av. Vattenfyllda stenbrott kan utgöra vattenlekotoper där vattnets egenskaper kan utforskas. Husgrunder kan utgöra rumsskapare.

Gestaltningen av lekotoper utgår i första hand ifrån naturbaserade lösningar, och inte utrustning, och använder sig av landskapselement för att skapa rum och rekvisita till leken. Exempel på element inom planområdet som kan vara spännande och intressant för barn är bland annat stenbrott och stenskröt i varierande storlekar, vattensamlingar, berg, tät vegetation och husgrunder. Det finns goda förutsättningar att både bevara och synliggöra kulturmiljön samtidigt som barnperspektivet främjas.

Dock kan vissa element inom planområdet innebära viss risk för olyckor. Många av de stenar som finns inom området är huggna och därmed kantiga och något vassa. De flesta stenarna är dessutom lösa. Några av stenbrotten är vattenfyllda och även om vattnet är grunt innebär det en viss risk för drunkningsolyckor. Inom riskfyllda områden bör avgränsningar och staket anordnas.

Bild 69-72. Exempel på lekotopmiljöer (Källa: Urbio/Örebro kommun)

Medverkande tjänstepersoner

MILJÖ- OCH SAMHÄLLSBYGGNADSFÖRVALTNINGEN

Malin Sjöstrand, planarkitekt

Maria Öiås, planarkitekt

Anna-Karin Skiöld, bebyggelseantikvarie

Mika Skyllberg, praktikant